

ACC. NR. M. 8904:1-23.

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Inga Osterman-Tillström

Härad: Skytts

Adress: Änggården, Tutaryd

Socken: ~~Skåne~~ stad
Falsterbo

Berättat av: Konservator Gustav Christerson

Uppteckningsår: 1942

Född år 18 ; Falsterbo

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skolan.	s. 1.
Fågellivet.	s. 2.
Strandningar.	s. 3.
Bebyggelsehistoriska minnen.	s. 4.
Boskapsskötsel.	s. 7.
Bagare.	s. 10.
Marknad.	s. 11.
Stadens sägner och folktro.	s. 12.
Höst och vinterfester	s. 18.
Vår- och sommarfester.	s. 20.
Särskilda festbruk.	s. 23.

ACC. N:R M. 8904 :/

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

IV Skolan:

Jag gick i skolan för folkskollärare Lundeberg, vilken var alltför beskedlig, vilket inverkade menligt på disciplinen. Självt var jag tillsammans med andra pojkar med en att spanna en ståltråd tvärs över en mörk gata, när läraren kom med sin mjölkspann, och vi njöt omejsat när han föll och slog ut mjölken.

Vi pojkar hade emellertid ingen stans att ta vägen i vår ungdom, det existerade ingen som helst idrott och givetvis än mindre några studiecirklar och inga lokaler där vi kunde samlas. Vi hade endast de mörka gatorna att driva omkring på. Vi ställes därför, för att få någon övervakning i tillvaron, till med en del af följ. Att spanna ståltråd över gatorna var som nämnts en entyckigt spert, likaså att skänka människor genom att sätta fast nystan med lärftstrå i kittet på fönstret, vilket åstadkom ett otrevligt ljud. Den enda mera organiserade lek jag minns är kägelspel.

ACC. N:R M. 8904: 2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVFårellivet:

Pelikenen har gästtat syskenstämorna en gång. Eftersom den blev både skjuten och uppstoppad är den ännu kvar. Skytten var landlänaren Johan Åberg i Skanör.

ACC. N:R¹ M. 8904:3.

3.
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Strandningar:

När strandningsluren hördes såre vi i Følsterbo " Det blåser
i trumpetten."

ACC. N:R M. 8904: 4.

7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

IV Bebyggelsehistoriska minnen:

Min mor har berättat att på 1850-60-talen gick det så till när korsvirkeshusen byggdes, att timmermän, som vere haenna ett tag från från sjön, sloge ihop korsvirket till husen, medan kvinnorna sedan ensamma utförde allt kliningsarbete. Enda betalningen var ett s. k. klinegille.

Av fynd vi gjort härnere kan vi se att golven i Falsterbohus vere helt ornerade och glaserade i blått och brunt. En del av slottets byggnadsmaterial har tydligen använts vid byggandet av nya hus i Falsterbo, ty ett och annat kommer i dagen när gamla hus rives; sålunda hittas så ofta de 13 tum långa, tre tum breda röda Margaretategeln och i den gamla gården Nerregård har t. o. m. funnits ornamenterade plattor från 1200-talet.

Golven i kyrkorna, både St Gertrud i Falsterbo och St. Olof i Skanör, ha haft fina golv, gula och gröna glaserade plattor i korset och vacker röd tegel i den övriga kyrkan. Kyrkoherde Pfaff gick hårt fram med kyrkornas vackra inredning. År 1888 lät han för 50 öre

ACC. N:R. M. 8904: 5LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lasset sälja och bortföra en massa helgenbilder. Därbland en bild av St. Göran och draken och en stor baldakin, från Falsterås kyrka.

Över altaret hade Pfaff låtit måla "Kyrkan restaurerad 1888 av

Olef Pfaff." Jag hade själv nöjet att måla över denna inskription.

Pfaff var för övrigt, inom parentes sagt, en mycket hatfull person och fick han ägg till någon sträckte sig detta ägg också till barn och barnbarn.

Se ett annat exempel på den kristande pieteten under 1800-talet kan nämnas att en bergmästare Grises gravsten, som låg i koret i Skanörs kyrka, helt enkelt av den som hade hand om arbetet med reparationer, det var i detta fall byggnästare O. H. Lindahl, flyttades till dennes gård, där den lades under pumpen. Därifrån har den dock nu räddats.

Enligt traditionen skall Skanör utom sin nuvarande kyrka ha haft ytterligare fyra kyrkor, en skall ha legat på Møen, en i bergmästarehejdan, en i sparrishejdan och en ungefär där flaggstången framför dansbanan i parken står.

ACC. N:R M. 8904:6.

6
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Man kan gräva nästan var som helst i sanden kring Falsterbo-
jag har själv försökt- och man hittar där ekträ-rester av medel-
tida silltunnor. Att de vore gjorda av ekstekar, ser växte här då
kan man nog vara säker på. Vid grävningen av Falsterbekanalens bit-
tades också stora stycken av gamla ekträd.

Eläsvådan i Falsterbo 1896, då 24 av de äldsta husen brann ner, var
jag vittne till. Elden uppstod hos en av de få badgäster som då fanns
i Falsterbo, häradsbörving Ringius. Han byrde hos Klara Knutsson,
vars hus låg norr om det nuvarande handelsbolaget. Jag var med ut i
ett hus strax intill hos en sömmerska för att prova en kostym
och just som vi kom ut därifrån fick vi se lågerna slå ut från
Knutssons hus. Elden uppstod därigenom att häradsbörvingens jungfru
ställt ett fotogenkök för nära gardinen, som fattade eld, vilken strax
spred sig till väggarna.

ACC. N:R M. 8904:7

7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

XVII Näringar och arbetaliv:Beskapaskötsel:

Endast en sommar har jag själv varit fårherde i Skåner, men min bror Oscar Christensen, som nu är 67 år gammal, var fårherde tre år 1888-89 och 90. Den gången fanns det endast två bus i Falsterbo där de inte hade några får och den samlade fårflocken räknade mellan 100 och 120 får. Min brors lön var 10 öre för varje får

pr sommar, 3 lsd ull, vilket tillsammans brukade räckta till en ny kostym, samt maten. Därtill fick han 10 kr. pr säsong för att ^{håll} en kvällarna hjälpa ~~de~~ bören att samla ihop djuren.

Fårherdens tjänstgöringstid började så snart marken blev bar, vilket vanligen inträffade i april, och den slutade i regel inte förrän framåt jul. Dagen började vid halv sex tiden, då bören och fårpojken gick genom gatorna och tuta i horn för att kungöra att det var tid att släppa ut djuren. Kläckan 6 senast skulle alla djur vara samlade och därpå bar det i väg till Ljungan, som sträckte sig ända bort till Ljueghusen. Innan dess hade fårherden varit i "sin familj" och fått mergenvat och med sig fått ett knyte med mat för

ACC. N:R¹ M. 8904:8.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ägen - bröd och äggkakor var det vanligaste. För varje får en familj ägde skulle de nämligen bespisa fårherden en dag, och när alla bus på detta sätt genomätits började han om på det första igen. Köhörens hade ut året om i hemmen, en lön av 50 kr. samt bestod ett rum vägg i vägg med tjurstallet för stadens gemensamma tjur, som han passade. Detta körebus låg förr när handelsbolaget nu ligger vid terget.

Fårherden - vis bror var 16 år när han började - hans under sonnen en bli hrua som en mulatt men med alldeles solblekt hår. Tiden tyckte han inte blev lång. Det var alltid något att se eller höra på, och djuren skulle också ses till. Det käraste nöjet var att bygga små hyddor av pilekviator, löv och tång. De var också bra att ha när det regnade eller blåste hårt.

Hörens bette då Olof Nilsson som kallades Ola Maja, han hade visat varit själva förr tror jag. Mycket snutsig var han emellertid och han brukade alltid säj: - "Man kan inte bli annan än lused, när man går från de ena lusgullarna till de andra."

Skandera höre Hans, som var en frossen man, var av oss pågar käna

ACC. N:R^I M. 8904:9.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

för sin stora sömighet . Jag var själv med en gång när vi några stycken läde oss bakom en tångvall och sedan han sparkade bort ett band en haas träske och lät den promenera iväg.

I kväll-singen drev hören och fåraerna hem djuren och var och en gick till "sin" familj för att få kvällenat.

ACC. NR M. 8904:10.

10
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

XII Naringar:Basare:

I min barndom körde Märten Ball en gång i veckan till Malmö efter kaker - vanligen skorper och runda bullar. Han tog på dessa resor också med passagerare. Vi pågar brukade gärna gå och möta honom, när han kom den mörka kvällen i vängan. Då hoppade vi upp i vagnen och stal några skorper var.

ACC. NR. M. 8904: //.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

X/ Marknad:

När det skulle hållas marknad i Skanör eller Falsterbo gick
Lorens Persson omkring på gatorna och ringde till marknad i min
ungdom.

ACC. N:R M. 8904:12.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVIII. Stadsens sägner och folktre:

En sägen berättar, att Falsterbo grundlagts av några fiskare från Falster, som på 1200-talet kom hit och besattes sig och gav den nya beplatsen namn efter sin hemort.

Något speciellt öknamn har jag aldrig hört om Falsterbo däremot om falsterboarna, som ännu i min barndom kallades sandviver av skanörarna, som vi i gengäld kallade steaviver. Öknamnen hade troligen uppkommit på den tid Falsterbo gator var sandfyllda medan Skanörs var stenlagda.

Den plats som vilken de flesta sägnerna har gå är antagligen Kolabacken, där kelfyren förr fanns. På samma plats lär den allra första fyren, som som bara var en eld anlagd på några stenar, ha brunnit, och den har enligt sägnen tänts första gången av dominikanermunkar, som fick tillstånd att till den hugga ved i kronans skogar, som då växte lummiga omkring syskonstäderna. Detta lär ha varit redan på 1200-talet, medan kelfyren tänces först på 1600-talet.

Enligt traditionen skall den då ha skötts av en gammal karring, som

ACC. N:R M. 8904:13.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

medan den skötte fyren sålde brännvin därute vid Kelasacken till alla de fiskare och sjöfolk som hade sin dagliga väg därute. Iolane, säger sägner, att stadsberna släckte fyren, bunde lykter under buken på en kist och drev denna längs stranden, allt i syfte att locka någon seglare att gå på det farliga revet och därigenom "välsigna stranden" som det hetta.

Enligt sägner skall dominikaner munkarnas kloster ha legat i stora källhagen och franciskavernas i lilla källhagen, men några speciella sägner om dessa kloster har jag inte hört, och inte heller om de kyrkor som skall ha funnits här under sillfiskets tid.

De gamle har aldrig heller berättat något om att staden haft någon salghacke, och det finns, så vitt jag vet, inga sägner om att en sådan överburusetaget funnits — underligt nog. Inte heller har jag hört något om försöter som härjat här och någon kelera kyrkogård lär här inte ha funnits. Gamle målarenästare Nerén berättade emellertid en gång för mig att på en tid det fanns kelerasmitta i landets flöt en dag i land ett lik av en man klädd i ⁴usferu med många guldran-

ACC. NR. M. 8904 : 14

der på, med svärö en livet och många guldsmyt i børsen. De som fann
henne var så rädda för snitte att de grävde ett hål i sanden, tog
henne med en båtshake och begravde henne där.

Någon offerlund i Falsterbo har jag iate hört om, men däremot att
Skanör skulle haft en sådan på Bagarebacken.

Om många av de forna skepparna, de som levde i början eller
mitten av 1800-talet, berättas att de varit hårda tyranner på sina
fartyg, och ibland genom onäsklig behandling plågat sjöfolket
tills de rytt och skepparna då kunnat lägga beslag på sjömanskist-
or och inestående hyror.

Ännu i sin barndom trodde människor på häxor. Timmerman Abraham-
sons svärner Beata sares kunna göra ont för folk, men såg också ut
som en häxa och det sådes att hon försvurit sig till djävulen. Vi
barn var mycket rädda för henne. Om Malena Anders Lars kette det eck-
så att hon kunde häxa och sjuka gick ofta till henne.

Om gamla skatter har jag själv hört talas i min barndom av
gamle lotsen Johannes Nilsson här i Falsterbo, farfar för övrigt

14

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 8904 : 15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

till den nu pensionerade lotsen Tegner i Skanör. Han talade om att han sett guldackor glinna under vattnet ute på revet och ute i Höll hade han i klart väder på sjöbottnen sett en vita stenen, som han kallade den, ett väldigt markerlock. En gång, när jag träffade honom, sa han, att han just var på väg till chefen för att tala om att en skatt fanns nedgrävd i ett tångdike på en plats mellan kapten Olef Nermans och fyren. Vad överlotsen sade till hans berättelse fick jag aldrig veta.

Varsel var något man förr talade mycket om - och ännu i dag gör det förresten - vilket ju inte var så underligt i ett så utpräglat sjöfartssamhälle, där de herrar var alltid gick och var oroliga för någon kär anförvant eller vän på sjön. Otaliga kvinnor kunde tala om att den natt någon av deras varit i sjönöd eller gått bort hade de fått varsel för honom, ofta genom tre hundra klockningar på fönsterrutan ibland genom att den döde eller i dösnöd varande visat sig. Så fick t. ex. sjökapten Anders Nermans familj se honom gå utanför hennes fönster den natt han blev borta i

ACC. N:R M. 8904:16.

16

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nordafjörn.

Varulven, varulen som man såg, var också en skräck för barn och gamla. Ännu i min barndom var det en vänniska här i Falsterbo som allmänt troddes vara varulv. Det var en handlare Emanuel Nilsson, en mycket liten man med ett stort huvud och en röd näsa. Han hade tidigare varit sjöman. Karl Jönsson kom en gång på besök, då han sprang på "tre ben" efter ett par kvinnor i en backe. "Emanuel Nils, manul, varul", skrek vi skelbarn efter honom.

Lyktgubbar över Ljungens, gästar och huvudlösa gubbar nere vid havet var också de vanligaste spökena här. Och så var det förstås päronsträngarna, som höll till i ett gammalt nedeltigt pyntesträ med päron här som sten, vilket växer här i Falsterbo vid vallen i nordvästra hörnet. Där ligger alltså tvätt, mest snöbarnstvätt, till tork, men om man rör vid dem blir sjuk. Och så ha vi Ljungens speciella trollpacka system Gya, som gett namn åt Gyehalsarna. Hon sådes sätta sig på hästarna och ta hjulen av vagnarna, när de kom körande här vattetid. I själva verket var det väl så att gubbarna söp för mycket

*Uppmärksamhet:
Om järommans
se Udo Jönssons
"Sten - Fästet
och
dynamit".*

ACC. N.R. M. 8904:17LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

här förr i världen och de var förstås långt ifrån fastande när de kom på hemväg från Malnö eller Vellinge. Hästarna var väl trötta och när de så kom över Ljungan där det var gott en sand, gick det sakta så att det nästan verkade som de inte kom ur fläcken och så fick Gya skulden. Hon hade också en släkting Ahlbäckafrua väster om Trelleberg, och när hon gick för att hälas på henne vilade hon på en stor sten i Käpinge som hon ännu kallar Gyas stol. Med stor beständhet påstås att Gya dog ihjäl av blixten år 1905.

ACC. N:R M. 8904:18.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVV Höst och vinterfester:

Vid Mikaeli bytte tjänstfolket platser och hade frivecka, men någon särskild firning i övrigt av Mikaelsmässan ha vi inte haft här.

Att fira Märten var ingen allmän sed här förr och är det inte heller nu. Både fälsterbeare och skänörare uppfödde sina gäss för försäljning och hade knappast råd att äta så fin mat. Från mitt hem minns jag i alla fall att vi någon gång på Märtenafton åt någon anka vi själv fött upp. Av blodet gjorde man då också alltid svartseppa.

En enstaka gång vill jag minnas att vi i skolan högtidligaell den 6 november med ett föredrag.

Lucia ha vi inte firat här förrän någon gång på 1900-talet, då sedan kom bit-troligtvis med nyinflyttade stadsbor uppifrån landet.

Till julen sattes gärna upp en kärve åt fåglarna. Alla, eller i varje fall flertalet, ägde ju jord och den sista kärven togs då gärna undan till fåglarna.

Så länge jag minns hade vi julgran i mitt hem och den häntades med skjuts i Vellinge. Var det någon jul vi inte kunde få gran brukade vi

ACC. N:R M. 8904:19.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vi använde buxbom i stället,

Julaftensmaten var alltid fisk och gröt .

Julräver förekom i min barndom inte alls eller också mycket sparsamt och då i form av nyttighets saker.

Julgranar på torgen ha vi inte haft varken här eller i Skanör förän en god bit in på 1900-talet.

Under de olika helgerne i julen var det mycket familjebjudningar mellan medlemmarna i samma släkt.

Skanör hade en tid nyårsbal på rådsuset. Det var under bergmästare v. Mühlens tid.

Julmarknad har mig veterligt aldrig förekommit här, inte heller utklädslar till julgubbar eller stjärngossar.

Släddpartier och dansaftnar förekom ibland i dagarna mellan helgerne na t. ex. mellan nyår och trettonhelgen.

ACC. NR. M. 8904:20.

Vår- och sonnarfester:

Fastlagen firades både i Falsterbo och Skanör med att slå katten ur tunnan. Den sista gången denna lek lektes var i Skanör 1889. Kung blev denna fastlagsmåndag Oskar Klein, och när man skulle välja drottning tog han en flicka, som hette Elna och förkunnade då ljusligt :- "Jag väljer dig först till min drottning, sedan till min brud!" - De blev sedermera gifta och Klein blev lets. Var gillet efter leken firades enna gång vet jag inte, men i Skanör brukade det annars alltid vara hos Truls Mårtens.

I Falsterbo slogs katten ur tunnan i den lilla dunge, som ligger utanför det kapten-Norranska-buset. Tunnan hängdes upp i träden. De deltagande männen red på hästar och slog på tunnan med ett tillhygge, som ofta var en vanlig järnbelt som av flickerna virats en med granna pappers- och tygrensar så att den såg ut som en sabel. Någon katt fanns dock inte i tunnan någon gång jag sett på och ingen mindes heller när så varit fallet. Den som segrade i leken blev kung, valde drottning och sedan bar det i väg till Elicia Branets,

20

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Uggleknasen:
Truls Mårtens hus
brenn år 1885.*

ACC. N.º M. 8904: 21.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

är det fanns en stor sal bara att dansa i. En sten sköt här ut från grunden och eftersom spelmannen brukade sitta på en kallades en spelmansstolen. Det var dragspel och fiol som spelades, och min far minns jag hjälpte till genom att spela på en träskefiol. Förtäringen skramlade flickor och pojkar till. Jag minns, att pojkarna drack rutedry. Det var alltid fastlags måndag denna fest firades.

Båskfirningen började för oss fälsteropojkar redan skärtersdagsnatten. Redan vid tre tiden på eftermiddagen började vi spetsa kriter för att vara i beredskap. Det gällde nämligen att under skydd av mörkret besöka portarna till de hus där de bodde som vi av en eller annan anledning hade något emot eller som under det gångna året utmärkt sig ofördelaktigt på ett eller annat sätt. Både vers och prosa användes för dessa niaskriverier. Jag minns bara ett par
"Abrahams läxa
skall ha sig en läxa
han rider till Blåkulla på en pjäxa."

ACC. NR. M. 8904:22.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Abrahams snövl

han är en vrövl

han rider till Blåkulla på en skövl."

De stadsbor, som hade dåligt samvete och fruktade att det skulle stå något på deras port som tidiga flanerare långfredagsmorgnen kunde läsa, brukade antingen sitta uppe hela natten eller vara uppe med selen för att utrustade med en spann vatten och en trasa plåna ut nidskriften. — Denna sed upphörde när Falsterbo fick polis.

Under hela påskhelgen förekom äggrullning i hemmen. Påskeagen gick vi barn omkring med korgar i bekanta familjer och fick ägg och kaker. När något barn gick ärendet i ett hem hette det alltid: "Du får komma hit till påsk!"

Några övriga vår- och sommarfester som firades på något särskilt sätt känner jag inte till. Midsonnaraften firade falsterboarna i Skanör, där de hade midsonnarstång.

ACC. NR. M. 8904:23.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV✓ Särskilda festbruk:

Jag vet aldrig att de tånt några ellear här varken årselear el-
ler valbergswässelear. I varje fall har detta aldrig skett i min tid
här i Falsterbo. Inte heller källerickning, kransgillan, lövguebar,
pingstbrudar eller gökotta har jag hört talas om. Uttrycket "ericka murg
marg i ben" har jag däremot hört gubbarna använda för den äggteddy de
drack valbergswässeaften eller första maj